

Tranziție și modernitate – dimensiuni contemporane. Câteva reflecții.

Prof. univ. dr. Maria Mureșan
REI – ASE, București

Through the social, economical and political evolutions worldwide, the last decade of the 20-th century proved a new tendency of historical development. The informational society caught contour where information is of prior importance and, especially, its speed and impact in all the spheres of human activity and existence.

For some of the countries in Central and East Europe, la last decade of the last century has a mutual trait “the wind of change” which means that they are in full transition. The vast literature from and about the transition countries underline three levels of their economical development: economical, political and mental.

By rapport to the contemporary rhythm of economy worldwide, the present transition of the Romanian economy has to be postindustrial and postcapitalist and oriented towards the information society.

Romania, where to? is a question still waiting for an answer and still looking for the solutions to gain access to such a society.

Key words: creativity, innovation, information society, “wind of change”, transition, shock therapy, gradual therapy, democracy, enterprising spirit, social cohesion, stability, economic growth, normality

Prin evoluțiile economico-sociale și politice mondiale, ultimul deceniu al secolului al XX-lea a evidențiat o nouă tendință a devenirii istorice. Capitalul, cunoașterea și tehnologia, în sine, nu mai sunt suficiente pentru a asigura, în plan economic, triada creștere – dezvoltare – progres. Propulsarea societății este condiționată de creativitate, inovație, experiment, descoperire și nu în ultimul rând de asumarea riscului. Procesul creativ este o parte inalienabilă a ordinii economice și

sociale occidentale, implicit a celei mondiale și, mai mult, este fundamentul și în același timp cheia înțelegerii lor. În zilele noastre, poziția ocupată de procesul de creativitate și inovație conturează societatea informațională în care primordială este informația, dar mai ales viteza și impactul acesteia în toate sferile activității și existenței umane.

O anume parte a economiei mondiale, respectiv aceea care generic o numim Occident, evoluează către altceva, principal

diferit și înțeles ca o reconsiderare a modalității de combinare a factorilor de producție. Informația produce valoare adăugată cu mult mai mult decât factorii de producție numiți, adesea, tradiționali. “Când valoarea la bursă a lui Microsoft a depășit-o pe cea a firmei General Motors în 1998, s-a marcat începutul unei noi ere, trecându-se de la o perioadă dominată de industria grea, la cea dominată de informație”. Această apreciere, a lui Lester R. Brown, reprezintă una din provocările secolului actual, care constituie sensul major al evoluției economice.

Pentru unele din țările Europei Centrale și de Est, ultimul deceniu al secolului al XX-lea are cu totul altă semnificație. Numitorul comun pentru acestea îl constituie “vântul schimbării”. Modelul socialist de dezvoltare economică, aplicat diferit și cu rezultate diferite în țările care au format “lumea socialistă”, vedește incapacitatea de a gestiona mecanismul economico-social. Iar Moscova, privită drept centru de putere, frământată de propriile probleme și slăbiciuni, acceptă ideea că menținerea controlului asupra unor țări europene impune costuri care îi depășesc posibilitățile economice, politice și militare.

Începutul anilor '90 le surprinde pe unele din țările central și est europene în plin proces de tranziție. Acest proces generează o vie dezbateră atât sub aspect conceptual, cât și sub cel al practicilor și modalităților de înfăptuire a tranziției, se concretizează într-o vastă literatură, din și/sau despre țările în tranziție. Fără intenția de a minimaliza nuanțele teoretice subliniate ori numai amintite de diverși autori, se cuvine a preciza faptul că înlocuirea structurilor instituționale și economice specifice modelului socialist de dezvoltare cu altele, specifice – fie și numai conceptual – economiei moderne de piață reprezintă un sens inedit al devenirii unei părți a continentului european. La Conferința anuală a Băncii Mondiale din 28-30 aprilie 1999, Joseph Stiglitz, economist proeminent, își exprima opinia că procesul de tranziție sus

amintit “...este unul din cele mai mari experimente din toate timpurile”.

Finalitatea tranziției, respectiv noua configurație instituțională și economică spre care se îndreaptă țările ex-comuniste, cunoaște numeroase accepțiuni: economie de piață socială, economie de piață concurențială sau concurențial-funcțională ș.a. La rândul ei, modalitatea de realizare a acestui deziderat cunoaște și ea, în literatura de specialitate numeroase soluții, care, în esență, pot fi grupate în două categorii: terapie “de șoc” sau terapie “graduală”.

Indiferent de nuanțele prezentate mai sus, fără pretenția unei enumerări exhaustive, sunt evidente trei planuri ale devenirii economiei de piață în țările respective. Economic, este indispensabilă preponderența proprietății private în raport cu proprietatea publică. Politic, este indispensabilă democrația, respectiv statul de drept. Iar mental este indispensabil spiritul de întreprinzător, libera inițiativă și asumarea riscului.

Explozia socială, care marchează începutul ultimului deceniu al secolului al XX-lea, mersul faptelor, evenimentelor și proceselor desfășurate ulterior, particularizează tranziția din România în raport cu celelalte țări ex-socialiste.

Ruptura brutală a ordinii preexistente evenimentelor din decembrie '89 a generat confuzie în rândul populației și numeroase contradicții între forțele politice insuficient constituite, încropite chiar în timpul evenimentelor și angajate tot atât de rapid în lupta pentru putere. Necesitatea tranziției este înțeleasă și acceptată de toată lumea, dar derularea ei este marcată de o adâncă încrâncenare politică, măsurile adoptate având cadența calendarului electoral și un mare dezavantaj pentru că ele nu erau rezultatul unui consens general. Numeroasele măsuri economice și/sau politice, adoptate sub presiunea străzii, populiste, pasionale sau interesate, au fost, în mare măsură, antieconomice pe termen lung și lipsite de pragmatism. Ca urmare, ele au impus costuri sociale și economice suplimentare, care se

adaugă celor inerente tranziției. Pentru exemplificare, arătăm că numai pentru privatizare, înțelegând ca fundament al reformei, în perioada 1991-2000, au fost elaborate și au intrat în vigoare 301 acte normative, sub formă de legi, hotărâri de guvern sau ordonanțe de urgență. Frenezia legislativă a condus adesea la subiectivisme, echivocuri și lipsă de responsabilitate în administrarea proprietății. Proaspătul proprietar, rezultat al privatizării românești – atât cât s-a făcut aceasta – a înțeles că are în exclusivitate numai drepturi, nu și obligații sociale.

Urmare a politicii voluntariste din anii '80, societatea românească a acumulat imense frustrări care au determinat așteptări deosebite la cetățeni pentru epoca post-decembristă. Populația, în cea mai mare parte lipsită de cunoștințe elementare privind mecanismul de funcționare al economiei de piață, marcată psihologic de planificarea și cooperativizarea socialistă nu a oferit, în toate situațiile, suportul social necesar pentru înfăptuirea reformelor, s-a manifestat haotic, inconsecvent și, în mare parte, a fost folosită, direct sau implicit drept câmp de manevră electorală în cadența ciclului electoral.

La scara ansamblului societății românești se agravează criza morală deja existentă în momentul decembrie '89. Aceasta complică mersul tranziției în care regăsirea de sine a comunității necesită recuperarea sau întărirea unor valori fundamentale ce țin de etică. Asemenea valori sunt esențiale în perioade de rupturi și de incertitudine, când dificultățile materiale pot induce comportamente antisociale care se manifestă adesea pe scară largă.

Marea provocare pentru politica economică a țărilor ex-socialiste aflate în tranziție, ar fi aceea, credem, a concilierii cerințelor de eficiență economică cu cele izvorâte din nevoia de realizare a unui grad acceptabil de coeziune socială. Instabilitatea socială devine o noxă periculoasă într-un mediu care produce sistematic "excluși sociali", respectiv indivizi marginalizați.

Calea spre economia de piață nu poate fi decât una liberală, dar nu cu prețul marginalizării unei pari părți a membrilor societății. Se impune deci, atât pentru oamenii politici cât și pentru factorii de decizie, găsirea aceluși "pasaj de trecere" între cerințele economice și sociale, fără de care nu poate fi asigurată stabilitatea economico-socială, și creșterea economică pe termen lung.

Știința economică este definită adeseori ca știința alegerii alternativelor. Creșterea economică rapidă, susținută și durabilă, este un deziderat al țărilor în tranziție, dar și o provocare pentru faptul că nu există un panaceu universal.

O privire retrospectivă a primului deceniu de după decembrie '89 ne conduce la ideea că politica economică românească, prin măsurile adoptate a fost, în general, de tip reactiv, operând rezolvări ad-hoc, în absența unei strategii viabile, realiste și consensuale. Ceea ce a lipsit a fost în primul rând un "plan" articulat al priorităților economice ce trebuiau respectate de toate guvernele perindate la cârma țării, care să exprime interesul general, acesta din urmă fiind reflectat de logica economiei de piață. El ar modela interacțiunile dintre principalii actori ai vieții economice, cu efectele scontate și în relațiile economice ale țării cu partenerii externi.

Comparând evoluția și implicit performanțele țărilor ex-socialiste în tranziție nu credem că procedăm, în toate cazurile în mod obiectiv. Subestimăm astfel rolul factorilor structurali, dar și al istoriei mai vechi sau mai recente în explicarea performanțelor diferite. Este cunoscut faptul că unele țări – Cehia, Polonia, Slovacia, Slovenia, Ungaria ș.a., au un relativ avans față de România, sub aspect instituțional, economic și funcțional în privința ritmului înnoirilor către normalitatea economiei de piață. De exemplu, în cazul Poloniei s-a aplicat "terapia de șoc" în domeniul liberalizării prețurilor, dar și a altor reforme radicale. Ungaria este un caz tipic de "terapii graduală", întrucât performanțele

sale se datorează – în mare măsură – rezultatului reformelor parțiale cu mult înainte de 1989. În Cehia s-a aplicat tot o “terapie de șoc”, axată însă, în principal, pe privatizarea de masă, aceasta însă având ca suport o deosebită “cultură industrială și politică”. Referindu-se la modalități de înfăptuire a reformelor în țările menționate, un cunoscut ziarist român, la un nocturn talk-show, spunea că până și “...comuniștii lor au fost mai deștepți decât ai noștri”.

Desigur, cele câteva reflecții referitoare la tranziție și dimensiunile ei contemporane nu epuizează aspectele și/sau fațetele acesteia. Cu toate acestea, în loc de concluzii, se impune întrebarea, fie ea și retorică, “România – încotro?”. Dacă ne propunem un raționament asemănător lui Alvin Töffler, potrivit căruia lumea de astăzi se află în etapa de trecere de la al doilea val, reprezentat de industrialism, la cel de-al treilea, care este societatea informațională nu este prea greu de întrevăzut răspunsul. Cu alte cuvinte, tranziția actuală a economiei românești trebuie sau ar trebui să fie postindustrială și postcapitalistă. Pare a se repeta, în alt plan și cu alte ținte, ordiseea economiei românești din secolul al XIX-lea. Atunci, cu lumini și umbre, a reușit: “a ars etapele”. Acum este doar o întrebare care își așteaptă răspunsul și își caută soluțiile de a accede la viitor.

Bibliografie:

Aligică, Dragoș, Paul, *Tranziții economice. Convorbiri cu Nicolas Spulber*, Editura IRLI, București, 2002

Anghelache, Constantin *România 2001. După unsprezece ani de tranziție*, Editura Economică, București, 2001

Belli, Nicolae, *Tranziția mai grea decât un război. România 1990-2000*, Editura Expert, București, 2001

Brown, Lester *Starea lumii 2000*, Editura Tehnică, București, 2002

Chavance, Basil, *Quelle transition vers quelle économie de marché pour les pays de l'Est*, în “Revue Française d'Économie”, nr. 4, 1990

Daianu, Daniel, *Transformarea ca proces real*, Editura IRLI, București, 1996

Marin, Dinu, *Economie contemporană. Ce este tranziția?*, Editura Economică, București, 2000

North, Douglass, Cecil, *Structure and Change in Economic History*, Norton, New York, 1981

Stiglitz, Joseph, *Globalizarea. Speranțe și deziluzii*, Editura Economică, București, 2003